

EVA LILJA

DAVID VIKGREN VERSUS ANTTI KEKSI

Oraturens arbete i fonemisk dikt

Antti Keksis kväde om islossningen i Torne älv (1677) är ett stycke inhemsk oratur som nedtecknades först cirka hundra år efter att det skapats. Originalen bör ha varit på någon gammal finsk dialekt, ett ursprung till det som idag kallas meänkieli och som är ett av Sveriges fem nationella minoritetsspråk.¹ År 2010 utgav David Vikgren (1975–) en nyöversättning av kvädet tillsammans med några språkmaterialistiska bearbetningar, *AnttiKeksisKväde: Översättning / dikt*.

Den här artikeln har ett tvåfaldigt syfte. För det första vill jag testa några möjligheter till betydelseproduktion för språkmaterialistisk poesi.² Ljud- och bilddikt, det som Per Bäckström kallat poesins fonemiska och grafemiska traditioner, har funnits som en underström i den lyriska utvecklingen under hela 1900-talet för att blomma ut i början av vårt nya sekel.³ Jag ska undersöka en strof ur Vikgrens bearbetningar av Keksis kväde där han utsätter en gammal text för en rad olika bearbetningar.⁴ Särskilt vill jag uppmärksamma hans så kallade homofonversion där han prövar de (tornedals)finska ljudens arbete i det svenska språket.

Ett andra syfte med den här artikeln är att presentera ett stycke fantastisk oratur som egendomligt nog varit ganska okänt, något som belyser hur undanskymd den tornedalska kulturen varit på nationell nivå. Jag presenterar kvädets författare och historiska kontext, följer det genom utgivningshistorien samt reflekterar över Vikgrens bearbetningar. Först kommer presentationen av Keksi och omständigheterna runt hans dikt.

Antti Keksi och Tornedalen som kulturområde

År 1677 kvad Antti Keksi sitt underbara kväde om islossningen i Torne älv (*Keksin laulu jäänlähdöstä Tornionväylässä vuonna*). Det året tycks islossningen ha varit extra svår. Kvädet anses vara början till Tornedalens kultur och litteratur samt av stor betydelse för regionens identitet också idag.

Området runt Bottenviken koloniserades av Sverige i början-mitten av 1300-talet.⁵ Tornedalen blev svenskt med avseende på sitt kyrkliga, politiska och ekonomiska

system, men till skillnad från övriga Norrbotten förblev språk och kultur de gamla finska. Före freden med Ryssland 1809 var Tornedalen en väl integrerad region. Fredsuppgörelsen delade den i en svensk och en rysk del. Inom ramen för det gamla Sverige-Finland hade älvdalen samma språk, samma kultur och ekonomi. Torne älv kom sedan att utgöra riksgrens i en region där älven tidigare tvärtom hade varit den sammanbindande länken.

År 1917 blev Finland äntligen självständigt. Genom Sveriges och Finlands EU-inträde 1995 förenades Tornedalens båda halvöar igen åtminstone vad gäller det ekonomiska livet. Haparanda är den enda svenska stad där man utan svårigheter kan betala med euro.

Också det lokala språket, meänkieli, har haft en problematisk tillvaro. I slutet av 1800-talet försökte man försvenska Tornedalen under trycket av en framväxande nationalism. Skolundervisningen skedde därefter enbart på svenska i ett försök att strypa den lokala finskspråkiga kulturen. Först på 1960-talet tilläts meänkieli igen i skolorna, men då hade antalet talare krympt i förfärande grad. I Finland betraktas meänkieli som en dialekt bland andra.

Anders Mickelsson Keksi (eller Antti Mikkelinpoika Keksi) levde som småbonde i Tornedalen cirka 1622–1705 i en by som nu heter Korva norr om Övertorneå. Han var också knekt vid Västerbottens regemente och under en tid fjärdingsman men mycket tyder på att han åtminstone på ålderns höst var mycket fattig.⁶ Samtidigt verkade han som muntlig poet eller runosångare. Två kväden gick i muntlig tradition efter hans död, dels det som handlar om islossningen och som står i centrum för den här artikeln, dels en skröna om en lat präst som blir utsatt för hyss av några elaka barn, det så kallade *Kväde II*.

Keksi hade tre eller fyra söner och två döttrar. Hemmanet övertogs av yngste sonen Joseph ("ihjälslagen av ryssarna 1716").⁷ Det är dennes sonson med samma namn, Joseph Keksi, som föredrar kvädet om islossningen för en Henrik Deutsch cirka 1793, som mer än ett sekel efter dess tillkomst nedtecknar det.⁸

Keksis kväde

Antti Keksi diktade på allittererad runometer, så kallad kalevalameter. Hans kväden är de äldsta bevarade litterära verken på tornedalsfinska. Han är också den tidigast kända finskspråkiga folkdiktaren.⁹ Också stilmässigt påminner Keksis kväde om *Kalevala*, det är omständligt samtidigt som beskrivningarna störtar framåt. Han är drastisk, ironisk och humoristisk.

Kvädet består av 212 verser i Collinders översättning.¹⁰ Ibland är texten strofisk, ibland stikisk – olika utgåvor har hanterat detta olika. Den finska källtexten är än mer oregelbunden. Dikten finns att läsa i den av David Vikgren organiserade och utgivna kollektivöversättningen på s. 52–57.¹¹ Den beskriver hur älven översvämmas och drar med sig det mesta under sin framfart från norr till söder. Byar och bebyggelse krossas, folk flyr upp på höjderna, fisken simmar på ängen, odlingar skövlas, man svär och ber till gud. Syndafloed och reningsbad, säger Vikgren, älven tar liv och ger liv samtidigt.¹² Man får en levande bild av dåtidens kulturlandskap. De samtida lärda kretsarnas barock kan anas i kvädets överdåd och utförlighet.

Vikgren framhåller att det finns ett flertal nedteckningar av kvädet vilka skiljer sig åt i detaljerna, något som ger en osedvanligt levande, för att inte säga vrenskande, text. Han pekar också på de många namnen, orsnamn såväl som personnamn, i oraturens formler: ”Luttu gjorde fromma löften. / Lassu lovar kyrkan gåvor. ...” Upprepningarna åstadkommer kontroll men fungerar också som minnesteknik.¹³ Erik Wahlberg har gjort en minutiös kommentar till Collinder utifrån tillgängligt arkivmaterial, och man får veta det mesta om platser och personer omnämnda i dikten. Ovannämnda Luttu var ett hemman som tydligen ödelades vid vårflo den, men återupprättades igen 1680 med Anders Andersson som bonde. Namnet på gården kommer från en Lucia Enckie som ägde gården 1594 och så vidare.¹⁴

Runosång använder versmåttet runometer, den finska folkdiktens form. Versschemat har åtta trokéer med mittcesur, formen är orimmad och stikisk. Runometern är ett episkt berättande versmått. De båda halvverserna ska enligt regeln variera samma utsaga, vilket ger en tungt skridande rörelse anpassad till den muntliga diktens behov. Både sångare och lyssnare behöver ju extra tid för att föredragningen ska fungera, sångaren för att komma ihåg sig, lyssnaren för att hänga med. Runometerns trokéer har något tryggt över sig – i Harry Martinsons *Aniara*, som använder en hel del gamla versmått, tillför de en gammaldags trygghet i ”Sång om Karelen”. Kanske just för att de är långsamma – långsamhet kan vara trygghet, hemma, det tar lång tid att läsa.¹⁵

Upptecknaren Johan Portin anmärker: ”Runosången sådan den Exeqweras, är blott ett steg öfver Lappjoicken, den förre uttrycktes med ord och mening, men den senare har mening ej ord, äro således i närmaste slägtskap, örat hos dem bestämmer ingen Melodie, blott Tungan.”¹⁶ Att tungan styr den muntliga dikten är en säker iakttagelse.

Keksis andra, äldre kväde omfattar bara 72 verser. Det hittades i Frans Mikael Franzéns papper och berättar om hur den försumlige prästen Nikolaus sätts på plats av några stygga barn.¹⁷ Prästen brukar klara predikan genom att läsa högt ur postillan, men ungarna förstör hans kyrkohandböcker och det blir mässfall. Texten förvirras mot slutet och blir svårbegriplig – troligen har traderingen haft brister. Wahlberg redogör även här för den historiska bakgrunden och åsyftade personer.¹⁸ Vikgren publicerade 2016 en bearbetning av Andra Kvädet men här saknas källtexten.¹⁹ Den arbetar med utspiddhet, orden faller enstaka med mycket vitt papper omkring sig. Här lämnar jag denna dikt åsido.

Keksis kväde upptecknades fyra gånger. Den kanske äldsta är utförd 1793 av provinsialläkare Henrik Deutsch (1772–1838). En uppteckning skedde för Giuseppe Acerbi under hans besök i Övertorneå 1799. En tredje har hört till historikern Henrik Gabriel Porthan (1739–1804) i Åbo och en fjärde till historikern Johan Portin, men den sistnämnda är försvunnen.²⁰ Det första finska trycket är från Uleåborg 1829.²¹ Ett litet häfte med enbart dikten utkom i Haparanda 1883. I sin genomgång av den tornedalsfinska litteraturen återger Pohjanen & Johansson dels den så kallade källtexten, dels en överföring till modern meänkieli förutom sin svenska översättning.²²

Det finns flera översättningar till svenska, den första av Theodor Grape tryckt 1937 i tidskriften Tornedalen. Den klassiska översättningen av Björn Collinder från 1930-talet har publicerats flera gånger, men standardutgåvan är återgivningen i *Norrbottens läns hembygdsförenings årsbok 1955*. Därefter har Bengt Pohjanen översatt kvädet 2007 samt David Vikgren 2010. Det vill säga, Vikgren är inte ensam, utan initiativtagare till en så kallad kollektivöversättning återgiven i *Anttikeksiskväde*. En arbetsgrupp på 26

personer har tillsammans översatt kvädet. Det är den texten jag valt att bifoga här. Samtliga översättare har ändrat i antal verser och i strofernas omfång.

Nu övergår jag till den här artikelnns primära syfte, att testa några möjligheter till betydelseproduktion i en strof av Vikgrens homofonversion av Keksis kväde.

Fonemisk dikt eller språkmaterialism

Vikgrens tre bearbetningar eller översättningar av Keksis text exemplifierar en sorts konceptuell dikt. Han benämner dem atonymversion, homofonversion och anagramversion – mer nedan om vad han lägger in i de här beteckningarna. Själv kallar han dem för bland annat ”ett individuellt pepp för språkmaterial närläsning”.²³ Han använder alltså termen språkmaterialism, vilken varit omdiskuterad.²⁴

Den konceptuella dikten ansluter till den gamla avant garde-traditionen av ljud- och bilddikt, vilken legat som en underström i 1900-talets modernism alltsedan dadaismens genombrott 1916. Ända från början har man i den här traditionen utvecklat språkets grafemiska och fonemiska nivåer, dikt baserad på hur den ser ut och hur den låter.²⁵ Man ville bort från den modernistiska centrallyriken, bort med det uppförstorade lyriska jaget.²⁶

Den experimentella poesi som blev aktuell efter det senaste millennieskiftet har prioriterat språkets sinnliga dimensioner på semantikens bekostnad. Poesin har spelat på sin materialitet.²⁷ Den har tagit ett kraftigt steg bort från centrallyriken för att istället låta språket utgöra både utgångspunkt och undersökningsområde för det lyriska projektet. Diktsamlingarna arbetar sig in i språket med hjälp av språket för att sönderdela det till en elementarstruktur som kan utgöra en ny startpunkt för uppbyggnad.²⁸

Den språkmaterialistiska poesin ser mindre till språkets semantik och mer till hur den låter eller ser ut. På så sätt har den varit mindre bunden till nationella språk, då grafem och fonem är basala för dem alla. Den sortens gränslöshet gäller dock knappast Vikgrens överföringar av Keksis kväde, vilka vilar nog så stadigt i sina två språk, svenska och meänkieli, även om han river i dem båda. Han skriver: ”De översättningspraktiker jag här använt mig av har [...] varit tillvägagångssätt för att söka tvinga det traditionella och muntliga berättandets dominanta matris i rörelse” och ”... diktens historiska imperativ som ett språkligt och geografiskt gränsfenomen [ger] en ständig översättning i brytningspunkten mellan litteraturen som oral, tryckt och artefaktisk.”²⁹

Läsning och tolkning

En fonemisk dikt desautomatiserar läsningen. Läsaren tvingas till att bli alert och leta efter nya betydelser bortom de konventionella. Ekvivalenser (dvs. upprepningar) spacialiserar texten. Rytmen blir viktigare när semantiken svajar.³⁰ I Keksis kväde påverkas innebörderna av runometern och hur den handhas.

Ikonicitet, dvs. likhet, brukar vara viktigast när diktens form påverkar dess betydelse. Likhet kan beröra flera omständigheter i en text. Det kan handla om likhet mellan ljud och betydelse, som till exempel mellan ljudet ’s’ och en viskning, eller om likhet eller ekvivalens mellan upprepade formdrag som här ”oppi”, ”tapp i”, ”oppi”.³¹ Rytmen kan likna någon kroppsrytm – hjärtslag, gång – eller någonting i världen, till exempel tågets dunk. Viktigast torde gången vara. Den kan vara seriellt regelbunden

och automatiserad, men lämnar också utrymme för viljan att ta ett skutt eller bara stanna upp.

I Vikgrens homofonstrof arbetar han just med likhet. Han söker efter svenska ord som liknar eller låter som de finska men som får en annan betydelse i överföringen. Den svenska ljudkonstellationen blir ett ord med annan innebörd än ungefär samma ord på meänkieli. De språkljud som på meänkieli har en automatiserad betydelse blir främmandegjorda i sitt nya svenska sammanhang, något som torde gälla för både svensk- och finsktalande. Vikgren uppger att han inte behärskar meänkieli och hans 'översättningar' utgår i första hand från en svenskspråkig läsare. Men de här texterna bör få än mer innebörd för den tvåspråkige.³²

Likhet eller ekvivalens brukar tillföra betydelse genom att de båda likaljudande orden lånar innebörd av varandra. Här uppstår istället en motsättning mellan den svenska och den finska betydelsen av ett ord, sannolikt som ett slumpens utfall av experimentet. På satsens nivå uppstår det en brist på semantiskt innehåll som tvingar läsaren att själv försöka finna mening när författaren sätter ”det traditionella och muntliga berättandets dominanta matris i rörelse”.

Både Keksis eget kväde och Vikgrens 'översättningar' vilar tungt på versens fallande riktning. Naturen ger oss två modeller för tid – entropins tidspil, klocktiden som går likformigt framåt, och naturens spiraltid, ett ständigt återvändande med dygnsrytm, årstider etc. i en periodisk nästan-upprepning.³³ Blankvers exempelvis kilar snabbt iväg i enlighet med tidspilen, men runometer gör en rytm som inte vill följa med. Versmåttets stabbiga fyra/åtta trokéer utgör en avvikelse från normalen som är att följa tidspilen framåt. De tunga trokéerna och ständiga upprepningarna följer snarare naturens andra periodiska modell för tid. Spiräl rörelsen stannar upp förlopp, som delvis återknyter bakåt under en trög rörelse framåt – den måste förstås alltid föreligga eftersom vi måste följa med i den naturvetenskapliga tidens framåtrörelse.

Runometern arbetar periodiskt med ständiga återvändanden. Trokéerna har sin tyngdpunkt på första stavelsen och den andra halvversen varierar innehållet i den första. Berättelsen står och stampar, den blir både eftertrycklig och långsam. Härvid är trokéerna viktiga. Av gestaltpsykologiska orsaker uppstår avsevärda rytmiska skillnader beroende på om rytmen stiger eller faller. En betoning O består akustiskt sett av tre delar – tonhöjd/frekvens, tid/duration och ljudstyrka/amplitud viktade i den här ordningen.³⁴ De stigande rytmerna (oO, ooO) skiljer sig från de fallande (Oo, Ooo) på så vis att den stigandes prominens mest består av tid medan den fallande trokés prominens mest beror av ljudstyrka. Jambens (oO) svaga stavelse blir mycket kort medan trokés (Oo) dito blir rätt lång.³⁵ Detta medför i sin tur att jamberna är rörliga men trokéerna ganska tröga. En räcka jambor kan smidigt ändra förhållandena mellan tonhöjd, tidslängd och ljudstyrka när texten kräver det, medan trokeiska prominenser gör texten stelare och stabilare.³⁶ Man kunde säga att stigande rytmer skyndar fram emot något medan de fallande (vekande) går bort från något.

Tempo har ett direkt samband med känsla. Vid glädje och vrede blir kroppen snabb, men sorg gör den långsam. Jag går framåt med energi i glädje, ilska, iver, eller jag går ifrån något viktigt, trögt men bestämt.³⁷ Den stigande rytmen ligger närmast talspråket och känns mest naturligt i vers,³⁸ men runometern är ett tungt och avvikande versmått.

David Vikgren – presentation

Poeten David Vikgren (1975–) växte upp i Övertorneå men är numera bosatt i Göteborg. Han har också skrivit texter för Norrbottensteatern i Luleå. Vikgren kommer alltså från Tornedalen, och mycket i hans författarskap syftar till att stärka kulturen där.³⁹

Vikgrens arbete med Keksis kväde har ett politiskt syfte. Han har alltid varit engagerad för den glesbygd han kommer ifrån. Trots att Vikgren tillhör den svensk-talande majoriteten gäller detta inte minst språkfrågan i Tornedalen vilken, som sagt, fortfarande är brännande; oförrätten i den regelrätta kolonisering, som den svenska överheten har utsatt lokalbefolkningen för, ger ännu sår. Vikgren tar upp saken i sin Keksisbok.⁴⁰ Språket har en imperialistisk räckvidd, säger han, det är både en tvingande makt och ett befrielsens verktyg. Såväl den tryckta som den muntliga dikten är performativ fast på olika sätt, den gör saker med oss. Diktens 'vi' upprättar en gräns. Vem är utanför, vem är innanför detta 'vi'?

Vikgren talar enligt egen uppgift varken finska eller meänkieli men har vuxit upp med en sådan språkmelodi i öronen. Uppväxtens språk påverkades av tornedalsfinskan "till klanger och konturer".⁴¹ Keksis dikt är ett imperativ genom att vara ett gränsfenomen mellan finska och svenska, muntligt och skriftligt och även rent geografiskt eftersom freden 1809 delade Tornedalen på ett sätt som varken stämde med naturen eller kultu-ren. Att Keksi hamnade på den svenska sidan var en ren slump. Kvädets tradition och Vikgrens Keksitolkningar skapar en tidslinje från 1677 fram till idag, de utgör både något historiskt och något väldigt modernt.

Vikgrens kväden – beskrivning

Bokens första sida återger ett enda ord, "DUB", en musikgenre som gör nya blandningar av befintliga inspelningar, kastar om ljudavsnitt och lägger till effekter. En av flera engelska innebörder är "to voice a film in a different language", filmen är dubbad. På så sätt har författaren gett en indikation på vad som ska komma.

Boken *AnttiKeksisKväde: Översättning / dikt* (2010) består av två delar, först en textdel med Vikgrens tre 'översättningar', atonymversionen, homofonversionen och anagramversionen, följda av kollektivöversättningen. Strof 1 av samtliga versioner finns att läsa nedan på s. 50f. Bokens andra del bjuder på material och reflexion. Först kommer ett "Efterord", en essä som förklarar hur Vikgren tänkt kring uppgiften – särskilt i politiska termer – sedan ett par sidor som mer i detalj redogör för hur han gått till väga, "Översättningspraktiker". Först därefter kommer "Källtexten", den uppteckning på meänkieli av Keksis kväde som Vikgren haft med sig, tryckt med röda bokstäver.

Kollektivöversättningen kan ses som en modernisering av Collinders översättning. Vikgren har 2010 samlat ihop en arbetsgrupp på 26 personer som alla fick sin del att jobba med. I nästa steg har Vikgren skrivit ihop delarna till en helhet som därefter gått tillbaka till skribenterna för granskning. När alla godkänt helheten var den färdig i det skick som här återges (s. 52–57).

För analys har jag valt ut homofonversionens första strof men innan jag tar itu med texten vill jag kort beskriva de andra två bearbetningarna enligt de ambitioner Vikgren redogör för i sina kommentarer. Först "Atonymversionen" – vad är en atonym? På svenska brukar vi säga 'antonym' men Vikgren har valt den engelska termen – båda betyder ungefär 'motsats'. Översättningen har skett "genom att framskriva ett negativ

till Collianders [sic] översättning”, en ”motsatsöversättning av ord för ord”.⁴² Vikgren säger att han på så sätt syftar till att få fram en rudimentär språkstruktur, en struktur som vi känner igen från både *Kalevala* och annan muntlig dikt.⁴³ Vi kan lägga märke till att allitterationerna tagit stryk i atonymversionen medan trokéerna fläckfritt dundrar på.

Kaparn höll dem hela vintern
Dålig nysnö gör oss slaven
Maryam behåller skaren,
håller pölen här på marken,
stilla torkar upp ur dalen,
tvingas under Torneöknen.

(atonymversionen)

Skaparen har sänt oss sommar,
Herren hugnar oss med blida,
men Maria bringar barmark,
för ett flöde ifrån fjällen,
vältrar vatten utför bergen,
tar det ut i Torneälven.

(Collinder, 1955)

Hur med anagramversionen? Ett anagram är ett ord eller en fras som man har fått fram genom att kasta om bokstäverna i ett annat ord eller en annan fras. Vikgren har använt ett datorprogram, anagramprogrammet *Arrak.oy* (www.arrak.fi/sv/ag) som omvandlat de finska diktstroforna till svenska.⁴⁴ Den svenska strofen ska sedan stämma med den finska till antalet ord. Om anagrammet inte lyckats har versen strukits.

Hej nye käraste eko äter
Europas uv Julia i USA
Spatiala Maja jama apart,
utprisunion utvalt tuta
Valsituation veva adapter
tejpa koordinationen hojta
Assimilationsinitiera styr;
häv olinjära uthus ätit
nykolonialistiska ishav
Hisna poetiska Pajala!

(anagramversionen)

Jo nyt Herra kesää tekee,
Luoja suuri suveaapi,
Marja maata paljastapi,
tulvan tuopi tunturista,
veden vaaroist' valuttaapi,
Tornionjokeen johdattapi
Niittysaaren Simolta siirsi,
Härän Juusolta hävitti.

(källtext)

Vi kan inte riktigt se hur Vikgren hanterat texten på grund av den okända svenska mellanivån, men vi kan glädja oss åt några fynd – som den jamande Maja vilken kommit ut av originalets Marie Bebedelsedag, eller den omistliga versraden ”Hisna poetiska Pajala!”. Det är nog första gången Pajala fått heta poetiskt. De olinjära uthusen sitter också bra. Man kan lägga märke till hur finskans avsevärda ordlängder (beroende på ordsammansättningar) följt med över till svenskan, exempelvis ”Assimilationsinitiera” eller ”utprisunion”. Men runometern har tagit stryk när anagrammen prioriterats. Slutraden om Pajala, till exempel, består av tre daktyler (nio stavelser) istället för de föreskrivna fyra trokéerna (åtta stavelser).

Homofonversionen

Låt oss så titta lite närmare på homofonversionens första strof. Vikgren har läst in dikten på finska utan att kunna finska. Sedan har han lyssnat efter finskans ljudskikt och transkriberat det till svenska ”som jag hört det”.⁴⁵

Gjort nytt här an ge sig täcke,
2 loja såret sover oppi
Märka mata balja tapp i,
4 tolvän tog oppi tunt tunt rista
Veden var rost val och tapp i
6 Torr neon gjort ett jordat oppi
Ni till tsaren se mål ta sys i,
8 här an jo syltan häv it'

(homofonversionen)

Jo nyt Herra kesää tekee
Luoja suuri suveaapi,
Marja maata paljastapi,
tulvan tuopi tunturista,
veden vaaroist' valuttaapi,
Tornionjokeen johdattapi
Niitysaaren Simolta siirsi,
Härän Jusolta hävitti.

(källtext)

Så gör Herren redan sommar
Skaparen av stora smältan
Med Maria äter barmark
Källan bryter genom klippan,
flödar utför höga fjällen,
brusar över branta bergen,
tar sig ut i Torneälven

(Kollektivövers.)

Skaparen har sänt oss sommar,
Herren hugnar oss med blida,
men Maria bringar barmark,
för ett flöde ifrån fjällen,
vältrar vatten utför bergen,
tar det ut i Torneälven.

(Collinder)

Homofonversionen består i stort sett av riktiga svenska ord. Sista versens ”it” kan förstås som dialektalt (för ’det?’) liksom ett par andra tveksamma ställen. Vikgren har prioriterat svenska ord, medan meningskonstruktionerna inte hänger samman lika väl. Om man exempelvis ser på vers 3 ”Märka mata balja tapp i” så går det väl att med lite ansträngning få reda i den. De båda första orden är verb, resten av raden ett substantiv med bestämning. Man märker och matar/fyller en balja som har en tapp. Den där tappan återkommer ett par gånger, liksom också ”oppi” förekommer flera gånger, båda beroende på de finska i-ändelserna.

De tre första orden (v. 1) skapar betydelse, någon/något har gjort något nytt. Prefixet ”an” hänger i luften där i radens mitt medan de tre sista orden gör en sorts mening, någon ger/tar sig ett täcke. Kanske täcket har något att göra med det där nya som kommer i början av raden? I alla fall knyter utsagan till källtextens snötäcke som ersätts med något nytt, något annat, kanske vattnet.

Hur påverkar det semantiken när orden och deras betydelse i stort sett är språkriktiga och igenkännliga medan sammanhang och meningsbyggnad skevar betänkligt? Läsaren måste ta till sina egna resurser och skapa mening i texten. Vi möter åter ett av modernismens ledande grepp, att tillverka texten så att den bli maximalt mångtydig och tar lång tid att läsa, eller åtminstone att förstå.⁴⁶ Om man nu någonsin förstår den. Eller om det uppstår högst privata innebörder hos olika läsare. Jag gör ett försök:

	Gjort nytt här an ge sig täcke,	ett nytt slags snötäcke
2	loja såret sover oppi	såret sover – inte så farligt
	Märka mata balja tapp i,	man fyller en balja – med tapp!
4	tolvan tog oppi tunt tunt rista	någon ristar, sätter spår
	Veden var rost val och tapp i	det är fel på veden -- också med tapp!
6	Torr neon gjort ett jordat oppi	elen är jordad
	Ni till tsaren se mål ta sys i,	tsaren, förr i tiden som mål
8	här an jo syltan häv it'	och här gör krogen att det blir bra

Om jag ska försöka att få reda i detta blir innebörden ungefär så här. Tappen, som kan gå ur, är ett ständigt hot, men elen är jordad, det är inte så farligt varken med såret eller vattnet som rymts i en balja. I det här lilla lokalsamhället var det bättre förr.

I homofonversionen tillgodoses Keksis versmått någorlunda. Runometerns karaktär beror av versfyllnaden – om den är tung blir tempot tungt och långsamt.⁴⁷ Här är takten genomgående livligare än i exempelvis *Kalevala*, kanske för att versfyllnaden växlar mer – ibland är den lätt men det finns också många starka bitryck, ord som kan tryckas ner till obetonad position, trots att de tillhör de ordklasser som brukar få full betoning.⁴⁸ Här har jag fått trycka ner ”tunt” (v. 4) och ”rost” (v. 5) vilket är möjligt men inte helt bra ur versmåttets perspektiv. Men många versrader bryter också direkt mot regeln. Vers 1–3 är mönstergilla liksom vers 5 medan övriga haltar en smula, till exempel vers 6:

Torr neon gjort ett jordat oppi

Oo Oo o Oo Oo eller OoO Oo Oo Oo

Runometer låter tungt och släpigt, men här går den sönder i hälften av verserna, vilket gör intrycket livligare. Vikgren prioriterar ljudlikheten, homofonin, framför versen, den korrekta runometern. Till exempel ”Tornionjokeen” (v. 6), ”Torneälven” i de svenska översättningarnas respektive sista versrad, har blivit ”Torr neon” plus ”gjort ett”, Tornion-jokeen. Det har varit viktigare att tillgodose stavelsernas ljudlikheter än den trokeiska takten. Då är de föreskrivna alliterationerna bättre iakttagna.⁴⁹ Om vi tittar på noteringen ser vi ett flertal avvikelser från takten:

	O0 Oo Oo Oo
2	Oo Oo Oo Oo
	Oo Oo Oo Oo
4	Oo Ooo O0 Oo
	Oo O0 Oo Oo
6	Oo O ooOo Oo
	Oo Oo O0 oOo eller Oo Ooo Oo Oo
8	Ooo Oo Oo

Vi finner oregelbundenheter i form av starka bitryck i vers 1, 4, 5, (7), övertalig svag i vers 4, 6, (7), det fattas en prominens i vers 8, spondé i vers 7, stigande ordgrupp i vers 6 och 7.

Det finns nio stavelser i vers 4, 6, 7 och sju stavelser i vers 8 istället för de föreskrivna åtta. Vers 7 har flest avvikelser – vad säger det om vers 7? Det är här som innebörden

svänger av från att förminska floden till att prisa hur det var förr i tiden – enligt min associativa läsning.

Ett exempel på hur fonemen kan arbeta i texter utan semantisk nivå finner vi i Hugo Balls mest kända fonemiska och grafemiska dikt ”Karawane”. Den beskriver hur ett tåg av elefanter tungt rör sig framåt. Där finns bland annat den roliga versraden ”Hej tatta gorem”, en adonika Ooo Oo, som jag finner väldigt inspirerande. Adonikan har speciella kvaliteter med sitt tunga polkasväng. Den faller, den hastar inte framåt utan tar ut svängarna där den står.

Man kan räkna med tre sorters rytm i en dikt, taktens seriella rytm, sekvensrytmen och den dynamiska rytmen.⁵⁰ Diktens rytm blir en sammanvägning av de här nivåerna (men takten, den seriella rytmen, saknas förstås ibland). Trokén är en liten takt Oo medan sekvensen omfattar frasen, ”loja såret sover” Oo Oo Oo, och den dynamiska rytmen ger ett sammanhang med sin riktning mot ett semantiskt fokus. I homofonversionen är det semantiska sammanhanget så ottydligt att frasfokus blir svårt att urskilja, varför vi ofta tappar den dynamiska rytmen och rytmens helhet blir mer ottydlig och rörig. Fonemisk dikt vill gärna luta sig på den rytmiska rörelsen som dock blir försvagad utan den dynamiska rytmens riktningar som styrs av betydelseerna. I den här dikten är i alla fall frasnivån tämligen tydlig varför sekvensrytmen fungerar ganska väl liksom trokéernas seriella rytm där den tillåts dominera. Gestaltrycket försvagas när sammanhanget blir ottydligt, men gestalterna sluts ändå med hjälp av versindelningen och de flitiga kommatecknen.⁵¹

Trokéer, som tittar bakåt, motarbetar rörelsen framåt. Alla verser här är fallande, dvs. långsamma och motsträviga. Långsam, stillastående, eller mäktigt framåt – allt måste ändå röra sig framåt på grund av tidspilen:

4 tolvän tog oppi tunt tunt rista	Oo Ooo O0 Oo
Veden var rost val och tapp i	Oo O0 Oo Oo

Som sagt, ’fallande’ rytm riktar uppmärksamheten bakåt – det handlar om tröghet, tyngd, komplikation. Fallande rytm sätter två krafter i spel, tidspilens framåtrörelse och uppmärksamhetens bakåt. Stigande rytmer rör sig framåt medan de fallande delvis vänder sig tillbaka och spatialiserar läsningen.

Rytmens betydelseproduktion sker i flera led:

- Det finns en rörelse
- Rörelsen har en karaktär
- Rörelsens karaktär har en känslöfärg som
- Specificeras med hjälp av sammanhanget

Låt oss se hur detta fungerar i vår homofona strof. Rörelsen är lite framåt, lite stå stilla. Den är trög, långsam, ofta knölig och lite oregelbunden. Känslöfärgen blir snarast trygg plus oregelbundenheternas tillfälliga livlighet.

Den sista punkten i schemat för rytmens betydelseproduktion, att semantiken avgör innebörden, bortfaller här där man inte vet riktigt vilket meningssammanhang som

föreligger. Men om vi tänker oss två sammanhang, dels Keksis/Collinders innebörd, dels den som jag vaskade fram ur homofonin, så uppstår en snarast ironisk effekt. Översvämningen förringas och nödroppen ironiseras.

Avslutande reflektion

Vikgren förenar en politisk ingång – att stärka Tornedalens kultur – med konceptuella experiment genom sitt val av text. Keksis kväde har varit alldeles för okänt söder om Haparanda. Det borde ha en självklar plats i en svensk kanon.

Den strof jag valde för analys, homofonversionens första strof, fick i den läsning jag kom fram till också politisk innebörd – här är hemma. Det låter som om Vikgren skojar med Keksi. Baljan arbetar förminskande. Vi träffas alla på syltan och häver vårt öl.

Hur kan man specificera förhållandet mellan ljudskikt och semantik? Fonemisk dikt syftar till att ta fram de betydelser som finns i akustiken, alla de subtila associationer som utgår från såväl kulturella som kognitiva omständigheter. Den automatiserade semantiska betydelsen elimineras så att textens andra egenskaper kan höras. Men det visade sig vara besvärligt att organisera rytmerna när den dynamiska rytmen inte visar oss var utsagornas fokus ligger.

Här har jag åsidosatt alliterationernas förmåga att sammanföra textelement och koncentrerat mig på trokéernas tyngd, deras krav på tid och eftertryck, deras likheter med kroppens gång som också kan få till ett och annat skutt. Rytmens tyngd bidrar till ironin. De ganska osammanhängande utsagorna kanske inte behöver så mycket ljudligt eftertryck. Eller tvärtom, det ljudliga gunget dominerar så att man inte saknar en konventionell utsaga.

Första strofen i 6 versioner

Meänkieli – källtext enligt David Vikgren:

Jo nyt Herra kesää tekee,
Luoja suuri suveaapi,
Marja maata paljastapi,
tulvan tuopi tunturista,
veden vaaroist' valuttaapi,
Tornionjokeen johdattapi
Niitysaaren Simolta siirsi,
Härän Jusolta hävitti.

Meänkieli – Pohjanens moderna överföring:

Jo nyt Jeesus kessää tekee,
Luoja suuri suven tuopi,
Marja maata palhjaaks pannee,

tulvan tuopi tunturista,
vettä vallaa, sitä piisaa,
Tornionväyhlään vettä viepi.

Collinders översättning:

Skaparen har sänt oss sommar,
Herren hugnar oss med blida,
men Maria bringar barmark,
för ett flöde ifrån fjällen,
vältrar vatten utför bergen,
tar det ut i Torneälven.

Aronymversionen:

Kaparn höll dem hela vintern
Dålig nysnö gör oss slaven
Maryam behåller skaren,
håller pölen här på marken,
stilla torkar upp ur dalen,
tvingas under Torneöknen.

Homofonversionen:

Gjort nytt här an ge sig täcke,
loja såret sover oppi
Märka mata balja tapp i,
tolvan tog oppi tunt tunt rista
Veden var rost val och tapp i
Torr neon gjort ett jordat oppi
Ni till tsaren se mål ta sys i,
här an jo syltan häv it'

Anagramversionen:

Hej nye käraste eko äter
Europas uv Julia i USA
Spatiala Maja jama apart,
utprisunion utvalt tuta
Valsituation veva adapter
tejpa koordinationen hojta
Assimilationsinitiera styr;
häv olinjära uthus ätit
nykolonialistiska ishäv
Hisna poetiska Pajala!

Dikttext enligt kollektivöversättningen

KEKSIS KVÄDE OM ISLOSSNINGEN I TORNEÄLVEN ÅR 1677

1.

Så gör Herren redan sommar
Skaparen av stora smältan
Med Maria åter barmark
Källan bryter genom klippan,
flödar utför höga fjällen,
brusar över branta bergen,
tar sig ut i Torneälven

2.

Simus holme, ängen äntras
Floden fraktar Juusos oxe
Lovikka får åkern kluven
Pajala blir mer än skadat
Där togs ängen, kvar blev grynnan
stjälptes över våta fältet

3.

Mommas bod den tömma kunde
Sirmas korn blev del av strömmen
Drickbart öl i hela Sapmi
fanns i överflöd att pimpla
Gången halta, simpla koltar,
sörjer sina torra strupar

4.

Kapar sedan Kardiskvarnen
För att mala med i Jarhois
Här fanns vatten överflödigt
Lättare går kvarnens stenar
Pello skakas om i grunden
Ladorna vid sjön bortsopas

5.

Turtola ej fri den lämnar
smular sönder vinterkvarnen
som gett Erkki skattemedel
givit honom mantalsslanten
Pääkkö ropar, hotar, hoar
Kynisvaaras bergasköte:
”Räck mig genast hjälparhanden,
Dra mig undan stora floden!”

6.

Vidare till Lampis slingrar,
känner tydligt märkta vägen,
känner den bekantes stuga:
välter loftet ner på marken,
puttar pörtet kull på gården
Juoksengi var tvungen ge sig
Kända byn farväl vi vinkar

7.

Trånga tråget Kattilakoski,
isen dämmer hela älven
Så går Juntti bort i skogen,
böcker, boskap tar han med sig,
liksom redskap och all packning;
när han upp i trädet flydde
lova han att allt uppoffra,
ge till kyrkan allt han ville:
”Om du Herre ännu hjälper
Mig att hitta hemmet åter.”

8.

Far längs land mot Marjosaari,
uppå kullen står jag, Keksi,
blickar stilla neråt älven,
Torakankorvas trygga utkik,
Om vår Herre givmilt sände
stockar som jag kunde klyva,
spånor för att kunna laga,
slitet kyrktak sku' jag ordna

9.

Kastar över Kaulinranta,
vrider sen mot Kuivakangas,
Kohkoinen förskräckligt fräser,
skamlöst skäller ut i luften:
”Häv dig du mot holmen till,
Krossa Kainulaises smedja!
Ensam får väl Erkki gråta
Kainulainen bara blänger,
Sörjer sina brustna bälgar”

10.

Däriifrån på vandring åter
Haapakylä helt slås sönder

Särkijärvis is den staplar
Vesto drar sig ut i skogen
Striikki följer samma vägen
Pressar prästgård bort från glädjen;
stackars arma präst, så ledsen
ångrar ankomst ned till Torne,
tjänst som präst i elak socken;
gäddan sköter säningsssysslän,
tionde ej noga räknar
Pigorna så ömt den skötte;
för när floden stugan nådde
oket bort från axlar tog den

11.

Bort till Mikkola bar färden,
där den välter bod med kalk i,
tjärän blev till salig röra;
Lempo baka' brödet därav,
liksom gröten åt den Onde

12.

Detta gjorde den i Närkki:
Skövla' skatans ödemarker
Kråkors bo togs ner från trädet
Högerut från Ojas ägor,
kommer sen till Kyräsvuopio
Olli sina söner råder,
skriker mellan sina tänder:
”Ställ på båda sidor stöttor,
älven kan nog komma åter”

13.

Kom iland hos Noppasgubben,
Alla stängslen slets med strömmen
Tog sig sedan an Alkullen
Staden noga att betrakta
Med i fallet följde Jänkkä,
Riekkö rände upp i trädet
Luttu gav ett säkert löfte
Lassu kyrkan gåvor påbjöd
Niuru nästan inget visste
Knuuti kikar bakom busken
Immo flinar där i fönstret
Yrjänä han ynkligt yrar
Joonas jäktas ifrån gården
Vaski gård vart vänd och vriden,

Räddas det som räddas måste
Karkiainen såg förstummad
Jurva hade ingen brådska
Kaupi klättra upp på taket
Kvar på gården där stod grisen

14.

Vartosaari mottar brötet,
härbret som mot väster lutat
upp mot höger nu det rätas
Ställer sig mot soluppgången.

15.

Vattnet dränker Niemis byar,
isen delar sig i mitten
Gamla gubben Kajsajuntti,
Ärad byprofet det var han,
Talade om Röda Havet,
Gav oss ord om Mose under

16.

Kumppani fick sen se räden,
Loftet stöttes ur dess läge
Kåtan den gick helt ur världen
gumman dräptes där på härden
Med sig tog den allt hon ägde,
fällar, skrifter, allt av värde
Armassaari nu på färde
Tysken satte sig på tvären,
och han hytte så med näven
när den nu hans holme krävde
Grapes ungar undan vräktes,
Allihopa upp till gärdet

17.

Koivukylä högt däruppe,
sparas undan vårflodströmmen
Skulle tas med våld av haglet,
dränker hela humlegården,
hampan slagen hårt till marken,
åskan krossar åkerlappen
Vistades i Vitsaniemi,
förde alla bodar med sig
Korpikylä hade turen
att få vinsten av dess härjning:

Alla forsens fåror rensas,
skapar fiskefångster dryga

18.

Klara vatten i Karungi,
kommer nu och strandar nära;
Sirmas kornsådd återföddes,
norr och söder om Karungi
multna sedan allt till maltet
Husa börja brygga humlen,
Ristos Lassi öser ölet

19.

Ailin Matti fuktar läppen,
sköljer munnen minner smaker,
maltets sötma smeker tungan,
brygden bjuder honom ruset,
håller Karungi för Kanaan,
horisonten sväljer Tyskland

20.

Snart är Matti rätt så packad,
pojarna får allting höra,
dyrkar samman den här drycken:
”Gode Maunu Martinpoika,
potentat i Norra Botten!
Skön är sjön uti Karungi,
ölet flödar fyller forsar,
fram mot Liakka den halkar,
fuktar Niskakoskis stenar
Njut av kornet uti vattnet,
bättre öl vi aldrig smakat
Čuovo mu beaivi báitá,
Merra merra vuolamerra”

21.

Nu är Kukkola den stövlar
Högljutt Harila här härjas
Gjorde illa herren Paulus,
krävde med sig hela kvarnen;
gummorna de skrek och gorma,
handkvarn blev nu deras verktyg

22.

Ladorna de flöt i drivor,
fattas inget trä i dessa,

ved och stängselvirke ordnar
Vojakkala fick sig vinsten:
fiskens stigar grävdes goda,
laxen lyftes ut ur dessa;
fångsten fångslad, kråset smordes;
gubbars skägg av fettet glänste

23.

Mattila i land den vände
Junttis Jatko jagas undan
Taavo tog sig till Karelen,
Juusola av ålder avled

24.

Tog nu vägen ner mot staden,
slog saltbodarna till marken
Alla köpmän samlas mangrant,
Talar ivrigt sinsemellan
”Bäst att sälja hampan billigt
så att Herren ger oss hjälpen,
lyfter båten rätt på kölen,
räddar masten på vårt tjärskrov”

25.

Hellälä den något dröjer,
Mommas lider testar, töjer
är den gjord av starka järnet
eller gjuten utav koppar

26.

Och du Kristian Erkinpoika,
dra nu långt åt havet utåt
Aldrig mer ska Tornes marker
oförskämt igen förstöras!
Må nu solens sken dig sänka,
Må nu havets djup dig dränka!

27.

Trovärt hänt vid Torneälven
allt det här till punkt och pricka
detta år som här står skrivet

1677

Antti Mickelson Keksi

Noter

- 1 I kommunerna Gällivare, Kiruna, Pajala, Övertorneå, Kalix och Haparanda finns rätt till förskola, äldreomsorg och annan kommunal service på meänkieli och i grundskolan kan man begära tvåspråkig utbildning. Från språklagens etablering år 2000 räknas det som ett nytt finsk-ugriskt språk. Meänkieli består av tre talade varieteter, torneälvdalsdialekt, vittangidialekt/jukkasjärvidialekt samt gällivaredialekten. Omkring 35.000 personer lyssnar dagligen på Norrbottens lokalradiosändningar på meänkieli (år 2004). I finska Tornedalen talas också meänkieli, men där anses den vara en finsk dialekt och har inget eget skriftspråk. Bengt Pohjanen & Kirsti Johansson, *Den tornedalsfinska litteraturen: Från Keksi till Liksom* (Överkalix: Barents publ., 2007).
- 2 Viss forskning har hävdad att språkmaterialistisk dikt skulle sakna betydelse. Rent principiellt menar jag att poesi alltid har betydelse. Man har så att säga poesi till att skapa betydelse. Se även Peter Madsen, ”Betydningsbegrebet i æstetisk analyse: Hinsides semiosis,” *Tidskrift för Litteraturvetenskap* 19, nr. 4 (1990): 26–34.
- 3 Per Bäckström, Vårt brokigas ochellericke!: *Om experimentell poesi* (Lund: Ellerström, 2010), 111–120.
- 4 David Vikgren, *AnttiKeksiskvåde: Översättning / dikt* (Luleå: Black Island Books, 2010).
- 5 Dick Harrisson, ”När blev Tornedalen svenskt?” *Svenska Dagbladet*, 2017-06-19.
- 6 Erik Wahlberg, ”Antti Keksi och hans släkt,” i *Årsbok 1955*, Hans Beskow, red. (Luleå: Norrbottens läns hembygdsförening, 1955), 37f; Erik Wahlberg, *Bondeskalden Antti Keksi* (Luleå: Tornedalica, 1988); Åsa Nordén, *Sällsambeter i Tornedalen* (Stockholm: Rabén & Sjögren i samarbete med Sv. turistföreningen, 1983), 126.
- 7 Wahlberg, ”Antti Keksi och hans släkt,” 37f.
- 8 Pohjanen & Johansson, *Den tornedalsfinska litteraturen*, 18.
- 9 Wahlberg, ”Antti Keksi och hans släkt”; Pohjanen & Johansson, *Den tornedalsfinska litteraturen*.
- 10 Antti Keksi, ”Keksisk kväde om islossningen i Torneälven år 1677,” i *Årsbok 1955*, övers. Björn Collinder, Hans Beskow, red., (Luleå: Norrbottens läns hembygdsförening, 1955), 7–48.
- Utöver Collinders översättning från 1936 med vetenskapliga kommentarer, finner man i årsboken även *Kväde II*, där under rubriken ”Antti Keksisk andra kväde”, i översättning av Tryggve Sköld med Erik Wahlbergs kommentarer. Här finns också Erik Wahlbergs tidigare nämnda essä om Keksi och en noggrann källförteckning.
- 11 Jag har valt att återge den s.k. kollektivöversättning som David Vikgren tog initiativet till 2010. De övriga versionerna finns representerade med sina respektive första strofer. Den viktigaste svenska översättningen är dock, så här långt, Collinders översättning från 1936/1955.
- 12 David Vikgren, *AnttiKeksiskvåde*, 52.
- 13 Oraturens särmärken finns utförligt diskuterade i Walter J. Ong, *Muntlig och skriftlig kultur: Teknologiseringen av ordet* (Göteborg: Anthropos, 1990).
- 14 Wahlberg, ”Antti Keksi och hans släkt,” 23.
- 15 Trokéerna kom in sent i svensk vers, dels via Spanien, dels via östländer som Finland och Jugoslavien. Historiskt sett har de varit mindre vanliga i svensk dikt trots att svenska verb och substantiv ofta är trokeiska. De finska trokéerna påverkade uppkomsten av den svenska romantikens typiska form, en korsrimmad fyraktig trokeisk strof. Eva Lilja, *Svensk metrik* (Stockholm: Svenska Akademien, 2006), 235f., 488f.
- 16 Johan Portin enl. Wahlberg, ”Antti Keksi och hans släkt,” 46.
- 17 Pohjanen & Johansson, *Den tornedalsfinska litteraturen*, 18.
- 18 Wahlberg, ”Antti Keksi och hans släkt,” 37f.
- 19 David Vikgren, *Kväden. Översättning. Dikt II* (Luleå: Hitom, 2016).
- 20 Tapio Honkanen, ”Keksisk kväde över värfloren i Torneälven 1677: Johan Portins försvunna uppteckning” (Magister-uppsats, Lunds universitet/Avdelningen för svenskämnen, danska och isländska, 2005), Opubl.
- 21 Pohjanen & Johansson, *Den tornedalsfinska litteraturen*, 18.
- 22 Pohjanen & Johansson, *Den tornedalsfinska litteraturen*.
- 23 Vikgren, *AnttiKeksiskvåde*, 56.
- 24 Se t.ex. Lisa Schmidts artikel ”KR’PTA. Samtidsposin och Derrida: Spår och ärbildningar hos Johannes Heldén, Ingrid Storholmen och

- Anna Hallberg, ”*Samlaren* 127, (2006): 349–394 och hennes doktorsavhandling *Radera. Tipp ex, tusch, tråd och andra poetiska tekniker* (Göteborg: Glänta, 2018), 15. Se även intervju med Anna Hallberg, ”Läs, för sjutton!” intervju av *Tidskrift.nu*, 2001-02-24, <http://www.tidskrift.nu/artikel.php?Id=2778> och den s.k. OEI-debatten, som blev en av de största kulturdebatterna 2007.
- 25 Per Bäckström, *Vårt brokigas ochellericke!*, III–120.
- 26 Peter Stein Larsen, *Drømme og dialoger: to poetiske traditioner omkring 2000* (Odense: Syddansk universitetsforlag, 2009).
- 27 Louise Mønster, *Ny nordisk lyrik i det 21 århundrede* (Ålborg: Aalborg universitetsforlag, 2016), 12.
- 28 Lisa Schmidt, ”KR’PTA: samtidspoesin och Derrida”.
- 29 Vikgren, *AnttiKeksisKväde*, 56.
- 30 Eva Lilja, ”Diktens Ljudbild,” i *Bidrag till en Nordisk Metrik. Vol. 1* (Göteborg: Centrum för Metrisk studier, 1999) 126.
- 31 Lilja, ”Diktens Ljudbild,” 129; Roman Jakobson, *Poetik och Lingvistik: litteraturvetenskapliga bidrag* (Stockholm: Norstedt, 1974) 150.
- 32 Vikgren hade med sig en arbetsgrupp där man kunnat båda språken.
- 33 Om indelning av tid se Eva Lilja, ”Framåtriktning i musiktext och bild: Ingela Strandberg och Gunnar Wærness,” i *Nye positioner i poplyrikken*, Hadle Oftedal Andersen & Claus K. Madsen, red. (Bergen: Alvheim & Eide, 2019).
- 34 Reuven Tsur, *Poetic Conventions as Cognitive Fossils* (Oxford: Oxford University Press, 2017), 229. Duration är en viktigare komponent i betoningen än amplituden. Trokeisk meter uppfattas som mindre naturlig och mindre flexibel än jamberna eftersom betoningen tas fram med hjälp av den minst betydande komponenten amplitud.
- 35 Tsur, *Poetic Conventions as Cognitive Fossils*, 219. Svenskan är ett s.k. stress-timed språk. Där dominerar frekvensen i en prominens blandat med duration och/eller amplitud. Jamben ger utrymme för komplexa samspel medan trokéer undertrycker längd och prioriterar amplitud.
- 36 Tsur, *Poetic Conventions as Cognitive Fossils*, 217, 219, 229.
- 37 Tsur, *Poetic Conventions as Cognitive Fossils*, 209–229. Lena Hopsch, Eva Lilja, ”Embodied Rhythm in Space and Time: A Poem and a Sculpture,” i *Style* (University Park, PA: Pennsylvania State University Press, 2017).
- 38 Tsur, *Poetic Conventions as Cognitive Fossils*, 225f.
- 39 Niklas Instedt, ”Till debuten via Övertorneå, teatern och Ebba Grön,” *Provins*, nr 3 (2002), 21–23.
- 40 Vikgren, *AnttiKeksisKväde*, 53–54.
- 41 Vikgren, *AnttiKeksisKväde*, 56.
- 42 Vikgren, *AnttiKeksisKväde*, 59.
- 43 Vikgren, *AnttiKeksisKväde*, 59.
- 44 Vikgren, *AnttiKeksisKväde*, 59.
- 45 Vikgren, *AnttiKeksisKväde*, 59; Peter Degerman skriver att homofonversionen verkar finsk genom att den använder många hårda konsonanter, ’p’ istället för ’b’ etc. Han understryker även den politiska potentialen i Vikgrens bearbetningar när han menar att Vikgren företräder postkolonial ekopoetik. Peter Degerman, *Tala för det gröna i lövet: Ekopoesi som estetik och aktivism* (Lund: Ellerström, 2018) 211, 183.
- 46 *Moderna manifest. 1–3*, Gunnar Qvarnström, red. (Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1973).
- 47 Tsur, *Poetic Conventions and Cognitive Fossils*, 209–229.
- 48 Huvudtryckig stavelse i substantiv, verb, adjektiv och vissa adverb. Lilja. *Svensk Metrik*, 417.
- 49 v. 1: gjort – ge
v. 2: såret – sover
v. 3: märka – mata
v. 4: tolvän – tog – tunt
v. 5: veden – var – val
v. 6: gjort – jordat
v. 7: tsaren – ta
v. 8: här – häv
- 50 Eva Lilja, *Poesiens Rytmiik: En essä om form och betydelse* (Knopparp: Ariel, 2014) 55f.
- 51 Reuven Tsur, *Poetic Rhythm: Structure and Performance: An Empirical Study in Cognitive Poetics* (Brighton: Sussex Academic Press, 2012) 303f.

Summary

David Vikgren Versus Antti Keksi: The Work of Orature in Phonemic poetry

David Vikgren (1975–) has made a phonemic elaboration of an oral poem by Antti Keksi (1677). Both these poets are situated in Torne Valley in the very north of Sweden. This region was colonised for centuries. For example, the language *Meänkieli* was forbidden in schools. Nowadays, efforts are made to restore *Meänkieli*, so David Vikgren's phonemic work with Keksi's oral poem has political implications. However,

this is also an interesting piece of language materialism, where Vikgren treats the *Meänkieli* text according to three principles, as antonym, as anagram, and as homophony. This article suggests a method for the signification process of homophony. The semantic meaning of words changes considerably when phonemes are allowed to dominate and reading finds its base in sound associations.

Keywords: Phonemic poetry, Antti Keksi, David Vikgren